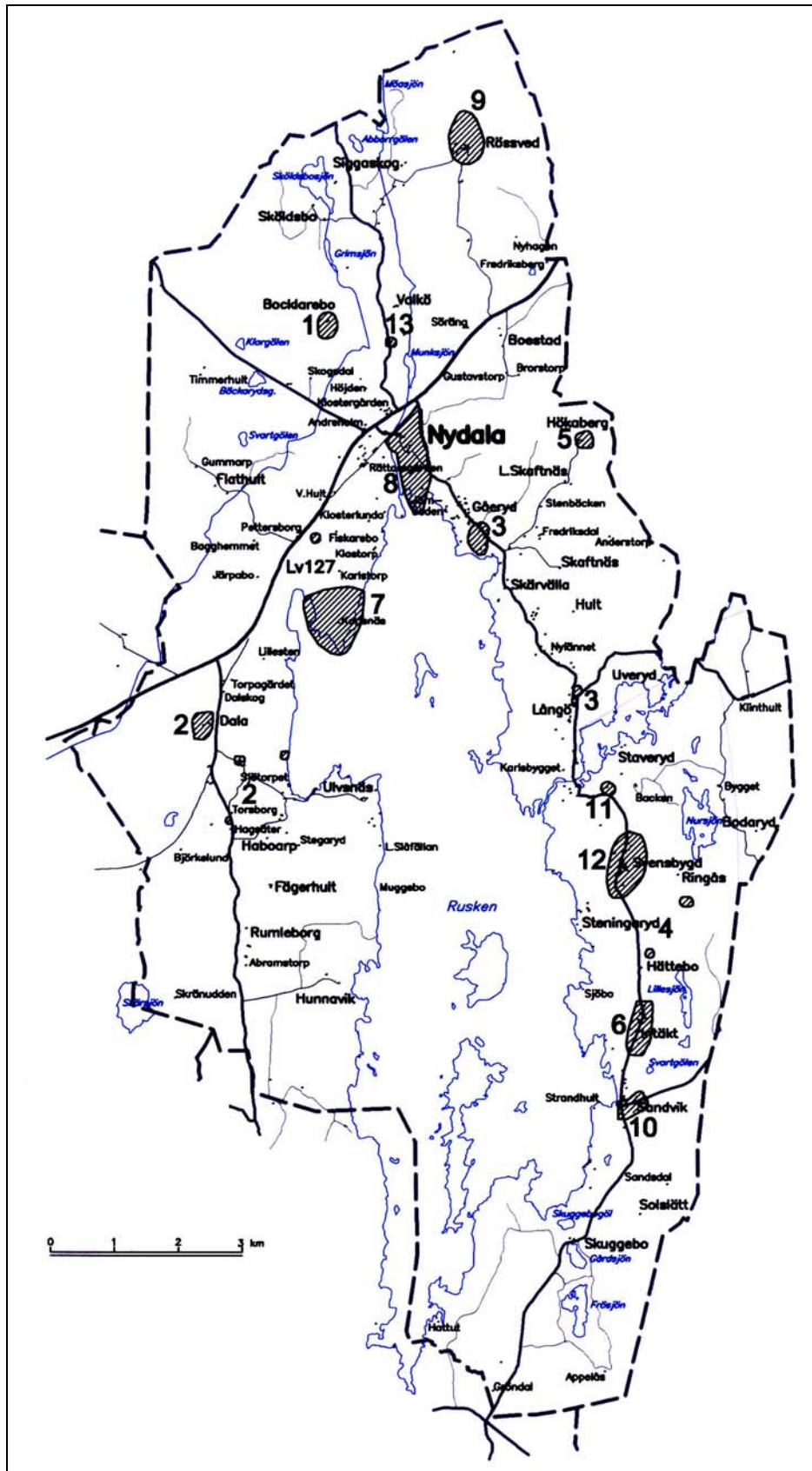

Värt att värna – Nydala socken

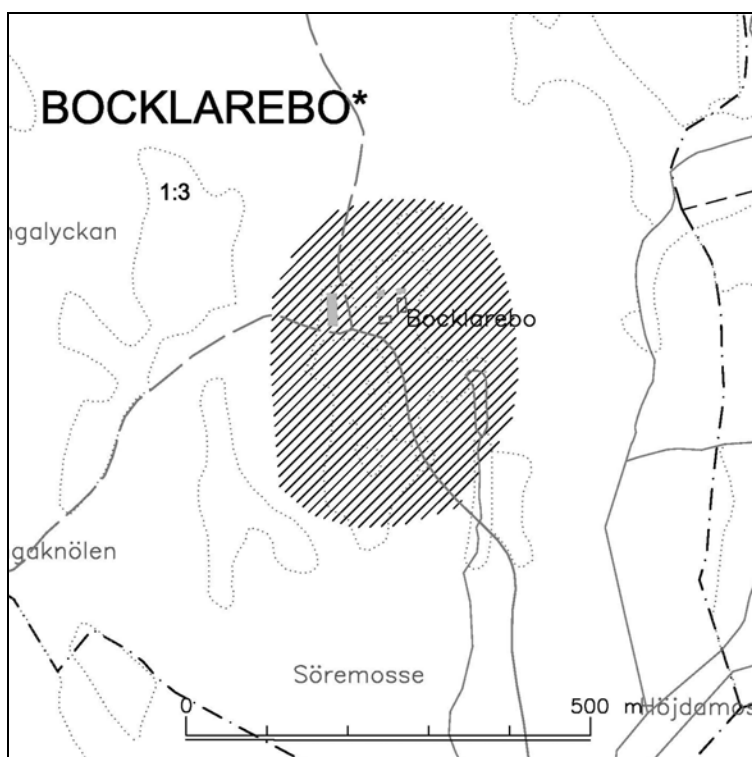
Karta över Nydala socken, med urval av objekt och miljöer.

Nydala socken ligger i den nordöstligaste delen av Värnamo kommun. Sjön Rusken intar en central del av socknen. I väster avgränsas socknen av mossmarker, bl a Dala mosse. Nydala domineras till stor del av skog. Sammanhängande jordbruksmark återfinns främst i anslutning till Ruskens norra spets.

Nydala utgjorde under tidig medeltid ett gränsland mellan Finnveden och Njudungs härad, en utmark till Vrigstads socken. En central plats i socknen och för utvecklingen kom det år 1143 anlagda cistercienserklostret att inta. Socken bildades kring klosterkyrkan i Nydala. Större egendomar med herrgårdar fanns i Moboda, Karlsnäs och Nydala. Nydala säteri styckades 1880 och åren 1915 och 1921 friköptes alla torp som lydde under godset.

Nydala har drygt 200 invånare.

1 - Bocklarebo

Gården Bocklarebo (Bocklarebo 1:3) ligger som ensamgård i en glänta omgiven av granskog, i avskilt läge från annan bebyggelse. Gården har anor från 1500-talet och lydde under Nydalagodset fram till 1860-talet. Manbyggnaden är uppförd 1884 i 1 ½ våning, den är timrad, har en äldre locklistpanel och är gulmålad i en modernare färgtyp. Byggnaden är försedd med frontespis på långsidorna och en bred veranda med vita lövsågerier vänder sig mot väster. Byggnaden flankeras av två flygelbyggnader. Bägge är timrade och har en faluröd locklistpanel. Den mindre norra flygeln är den mest välbevarade. Byggnaden har en dörr i liggande fasspont, med överljusfönster. Den södra flygeln är moderniserad. Den har en förstukvist mot norr, med lövsågerier målade i rosa, ljusblått och gult. Den timrade ladugården väster om mangården är uppförd 1881, enligt årtalet på takets vindflöjel. Väster om gården återfinns en brukad mindre åkermark, med inslag av odlingsrösen och dungar med lövträd.

Manbyggnaden på Bocklarebo (Bocklarebo 1:3)

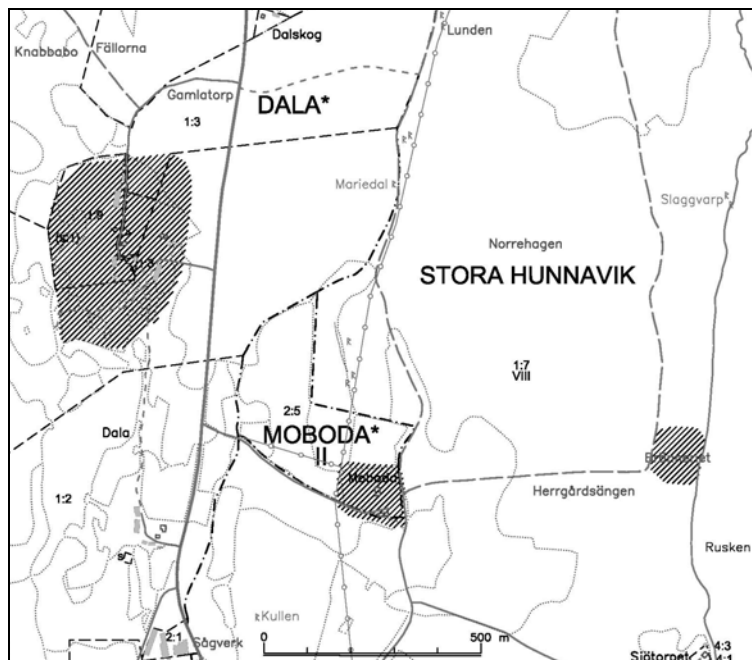
Byggnadsantikvarisk värdering

Restriktivitet iakttagas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär. Önskvärt är att odlingslandskapet hålls öppet och att skogsbruket i inte alltför stor utsträckning påverkar gårdens ursprungliga struktur.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 65, 1984), Värnamo kommun.

2 - Dala och Moboda

I det småskaliga odlingslandskapet med stenbunden hagmark mellan Dala mosse i väster och Rusken i öster ligger den ursprungliga byplatsen i Dala. Här återfinns bl a äldre husgrunder. Byn ligger i ett höjdläge, med en vid utblick mot väster. Åkrarna är flikiga och terrängen är blockrik med sparade impediment och inslag av fruktträd och spärrgreniga ekar. I ägo gränserna återfinns många hägnader i trä samt stenmurar.

Gårdarna Dala 1:5 och Dala1:9 utgör två kvarvarande gårdar i en utskiftad by. Bägge har tvåvånings knuttimrade manbyggnader, uppförda vid mitten av 1800-talet. Manbyggnaden på Dala 1:5 är byggd 1841. Genom trädgården vid Dala 1:5 rinner en bäck. Längs byvägen norr om gårdarna återfinns en linbastu (Dala 1:3). Den faluröda timrade bastun vilar på en ovanligt hög stenfot. Inuti finns en rökugn i sten. Söder om bastun återfinns en väggrind mellan trähägnaderna.

Sydost om Dala ligger Moboda Norregård (Moboda 2:5). Moboda uppstod som en större gård i samband med att Nydala säteris stora markinnehav styckades upp 1880. Den stora manbyggnaden i två våningar är uppförd på 1870-talet. Den timrade byggnaden har en ljusgrå, liggande fasspontpanel och engelskt röda fönstersnickerier. Mot öster vänder byggnaden en veranda och balkong i två våningar, försedda med fina lövsågerier målade i vitt och grått. Bostadshuset omges av en tuktad trädgård, inhägnad av fårstängsel.

Öster om huset, på andra sidan av den gamla vägen mellan Nydala och Värnamo och nere vid sjön Rusken, ligger en hög rektangulär stengrund i granit, delvis nedgrävd (Stora Hunnavik 1:7). Detta är resterna efter ett tidigare brännvinsbränneri. Det anlades under nödåren 1868 – 1869 av gårdens ägare. Brännvinet kördes till Jönköping och försålades där. Bränneriet drevs fram till 1879. I samband med nedläggningen revs bränneriets träöverbyggnad. I närheten av brännerigrunden återfinns husgrunder efter tidigare bostadshus. Ett av dessa flyttades 1916 till Ohs bruk och ingår nu i "Bruket". Vid Ruskens strand återfinns resterna efter en stenpir.

I en skogsglänta vid vägen en bit söder om Dala ligger Haboarps missionshus (Stora Hunnavik 3:1). Missionshuset uppfördes 1893 i timmer med faluröd locklistpanel. Byggnaden vänder en veranda mot vägen. År 1927 byggdes huset till åt norr, med lilla salen och ett kaffekök.

Byggnadsantikvarisk värdering

Det småskaliga odlingslandskapet i Dala har ett högt bevarandevärde. Odlingslandskapet är relativt välhållt, men önskvärt vore att det betas hårdare då det delvis är igenväxande. Av speciellt intresse är stengrunden efter bränneriet nere vid Rusken.

Restriktivitet iakttagas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

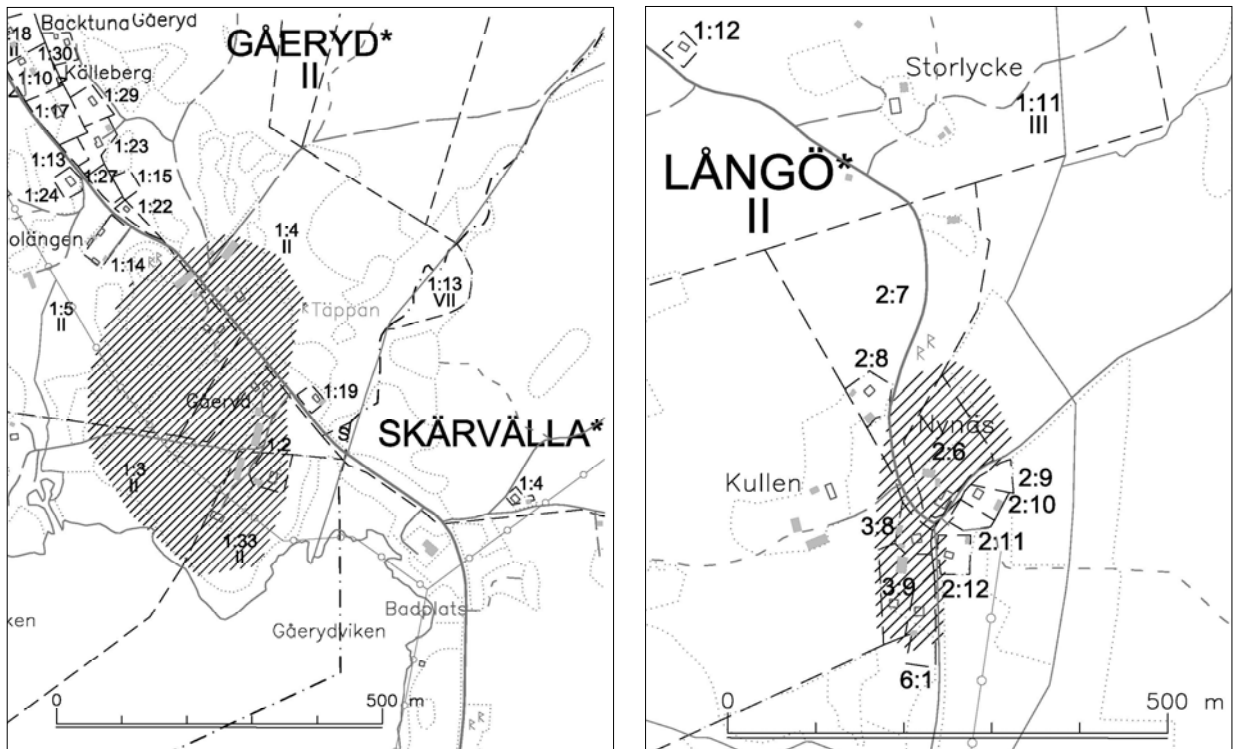
Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (område nr 28, objekt nr 68, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden (område nr 12, 1992), Länsstyrelsen.

Frikyrkligheten i Jönköpings län (1999 – 2002), Länsstyrelsen.

3 - Gåeryd, Långö

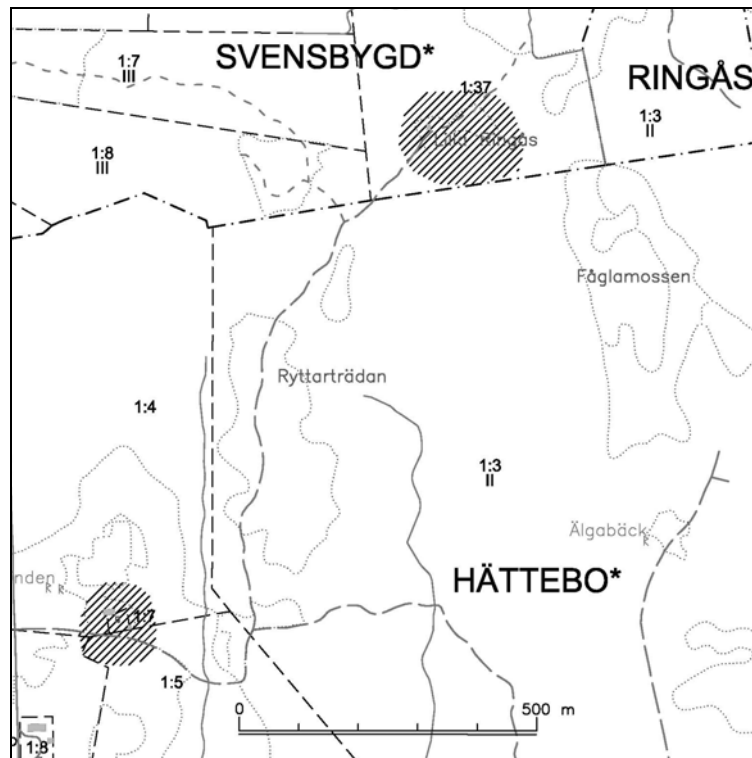
Gåeryd har ett vackert byläge på sluttningen mot Rusken. I Gåeryd finns en hävdad löväng och ett naturreservat, en rasbrant med lundflora, med högt bevarandevärde. Forsströms smedja och cykelverkstad ligger väster om vägskälet mitt i Långö (Långö 3:9). Nuvarande byggnad uppfördes 1945. Här tillverkades vagnar och senare reparerades jordbruksmaskiner. En cykelverkstad kompletterade verksamheten. Forsströms smedja avvecklades 1967, men all utrustning finns kvar och används för husbehov. Några av maskinerna drivs via remtransmissioner från axelledningar. På norra sidan av vägskälet ligger en numera igenbommad butik (Långö 2:6).

Tidigare utredningar

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 7, 1992), Länsstyrelsen.

Kulturhistoriska industrimiljöer i Jönköpings län (1998), Länsstyrelsen.

4 - Hättebo och Lilla Ringås

I Hättebo ligger ett f d militärt boställe, ett fältskärareboställe (Hättebo 1:4) som en ensamgård. Vid indelningsverkets genomförande blev det boställe för regementsfältskären vid Smålands kavalleri och var så fram till 1786. Manbyggnaden består av två tvåvånings sammanbyggda, timrade enkelstugor. Den äldre delen åt öster byggdes vid 1700-talets mitt, medan den yngre västliga delen byggdes till under 1800-talets första del. Den äldre delen har en fin pardörr med speglar och ett triangulärt överstycke med en solskiva i relief. Dörren påminner om en liknande i Sandvik (Sandvik 1:4). De tillhörande ekonomibyggnaderna är numera rivna. Bostadshuset är på väg att förfalla och slyvegetation har intagit tomten. Öster om tvillingstugan finns ett bostadshus från 1930-talet, med brutet tak.

Tvillingstuga i Hättebo, med den äldre högra delen från 1700-talets mitt (Hättebo 1:4)

Från Hättebo fortsätter en väg mot nordost till en ensamliggande gård på en åsrygg mitt i en tät granskog, Lilla Ringås (Ringås 1:37). Numera finns endast en timrad tvåvånings enkelstuga kvar på det som var den södra gården. Byggnaden har en omålad locklistpanel, inklädda knutar och ett sadeltak med tvåkupigt tegel. Över bäcken intill finns ett enkelt stenvälv.

Byggnadsantikvarisk värdering

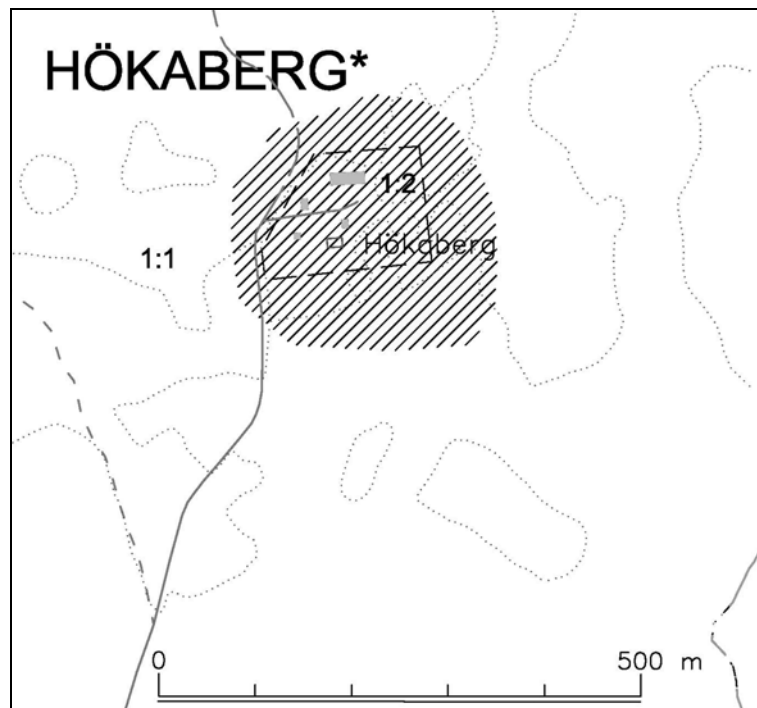
Bevarandevärdet i odlingslandskapet i Hättebo anses som mycket högt. Önskvärt vore att fältskärarbostället rensades från slyvegetation och att byggnaderna underhölls.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 66, 1984), Värnamo kommun.

Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden (objekt nr 21, 1992), Länsstyrelsen.

5 - Hökaberg

Hökberg (Hökberg 1:2) utgör en ensamliggande gård, vilken tidigare har tjänstgjort som prästgård och löneboställe. Fram till 1829 brukades gården av kaplanen, därefter tillträdde arrendatorer. Fastigheten är numera avstyckad. Gården ligger i ett anslående höjdläge, och omges av ängs- och hagmarker, delvis sank och igenväxande, samt skog. Manbyggnaden uppfördes 1750 i timmer i två våningar och har en faluröd locklistpanel. Den knuttimrade visthusboden norr om denna har en faluröd locklistpanel och är uppförd under 1800-talets början. I hagen sydväst om manbyggnaden finns en vedbod i falurött skiftesverk, med en taktäckning av korrugerade eternitplattor.

Lina Sandell tillbringade ofta somrarna under 1860-talet hos systemen Thilda som bodde i prästgården med sin man Pehr August Pettersson, komminister i Nydala församling.

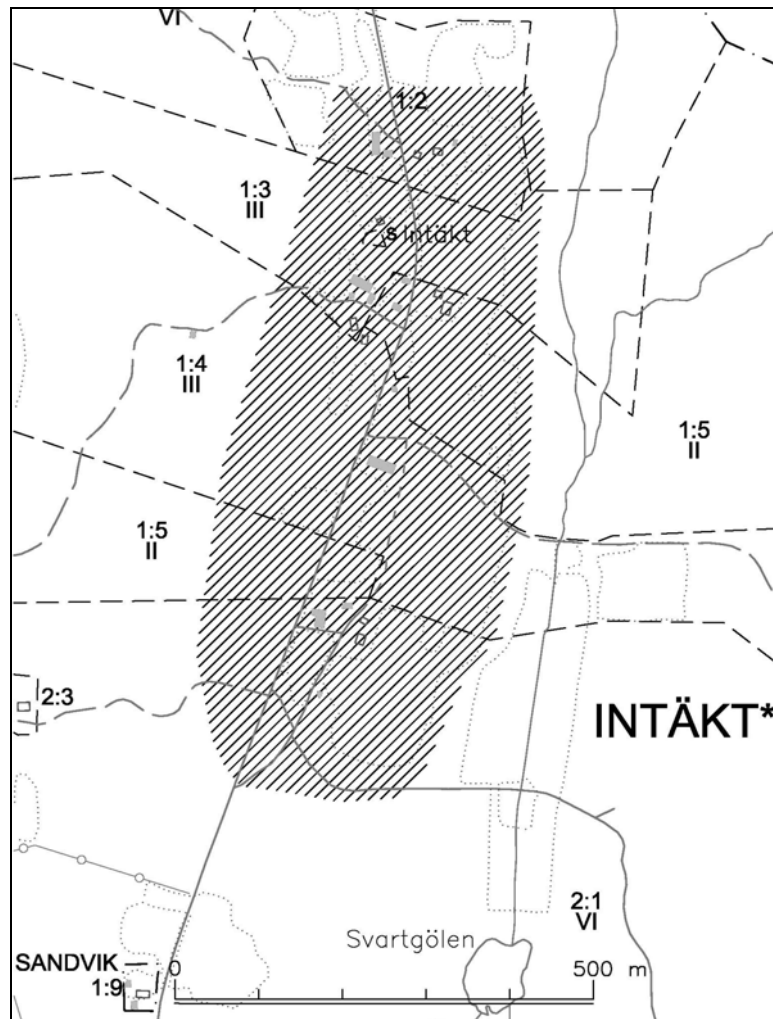
Byggnadsantikvarisk värdering

Hökaberg är av samhällshistoriskt intresse i sin gamla funktion som prästgård och löneboställe, med en anslående placering av den samlade bebyggelseenheten i landskapet.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 67, 1984), Värnamo kommun.

6 - Intäkt

Byn Intäkt ligger, liksom Svensbygd längre norrut, på en höjdrygg som löper i nord-sydlig riktning öster om sjön Rusken. Intäkt nämns för första gången i skrift 1545 och var då ett klosterhemman. Troligen ingick Intäkt under 1300-talet i ett godscomplex med Sandvik längre söderut som huvudgård.

Nere vid Rusken finns lämningar efter järnframställning i form av kolningsgropar. I åkermark har järnslag påträffats (fornlämningarna nr 136 – 137). Utmarksnäringar har bedrivits i form av tjärbränning, och rester finns efter en tjärdal (fornlämning nr 140).

Det kuperade kulturlandskapet är ålderdomligt med inslag av stenmurar, trögärdesgårdar, odlingsrösen, äldre åkrar, åkerterrasser och hamlade träd.

I sydväst finns ett område med igenväxande betesmark som tidigare varit åkermark, med många odlingsrösen och enstaka stenmurar. Stora delar av åkermarken brukas. I anslutning till denna finns ett stort antal stenmurar, företrädesvis i ägo gränserna. Åt öster sluttar terrängen ned mot en mindre sankmark som är utdikad och brukas som åkermark. Öster om sankmarken stiger terrängen åter och här finns mindre åkrar, delvis omgivna av stenmurar.

Väster om den nuvarande vägen löper en vacker äldre vägsträckning, avgränsad av en stenmur mot inägomarken.

Äldre vägsträckning med Intäkt 1:5 i bakgrunden

Väster om vägen ligger gården Intäkt 1:3. Den timrade manbyggnaden av parstugetyp i två våningar har en förstukvist med vita lövsågerier. Byggnaden uppfördes omkring 1850. Ett falurött spjälstaket skiljer mangården från den norr därom liggande fägården. Strax söder om ovanstående bostadshus ligger en tvåvånings enkelstuga, uppförd omkring 1845, med en fasadbeklädnad av eternitplattor (Intäkt 1:4).

Norr om ekonomibyggnaderna ligger en liten enkelstuga, omgiven av trädgårdsgårdar och stenmurar. Byggnaden har en pardörr med överljusfönster mot söder.

Öster om vägen ligger Intäkt 1:5, med två bostadshus innanför ett falurött spjälstaket. Den större byggnaden från 1895 har en sexdelad plan och frontespis. Bägge husen har förstukvistar med rika lövsågerier.

Längst norrut i byn återfinns Intäkt 1:2 med fägården på vägens västra sida och mangården på den östra sidan. Från manbyggnaden av parstugetyp i 1 ½ våning erbjuds en vidsträckt vy över odlingsmarken i sydost.

Byggnadsantikvarisk värdering

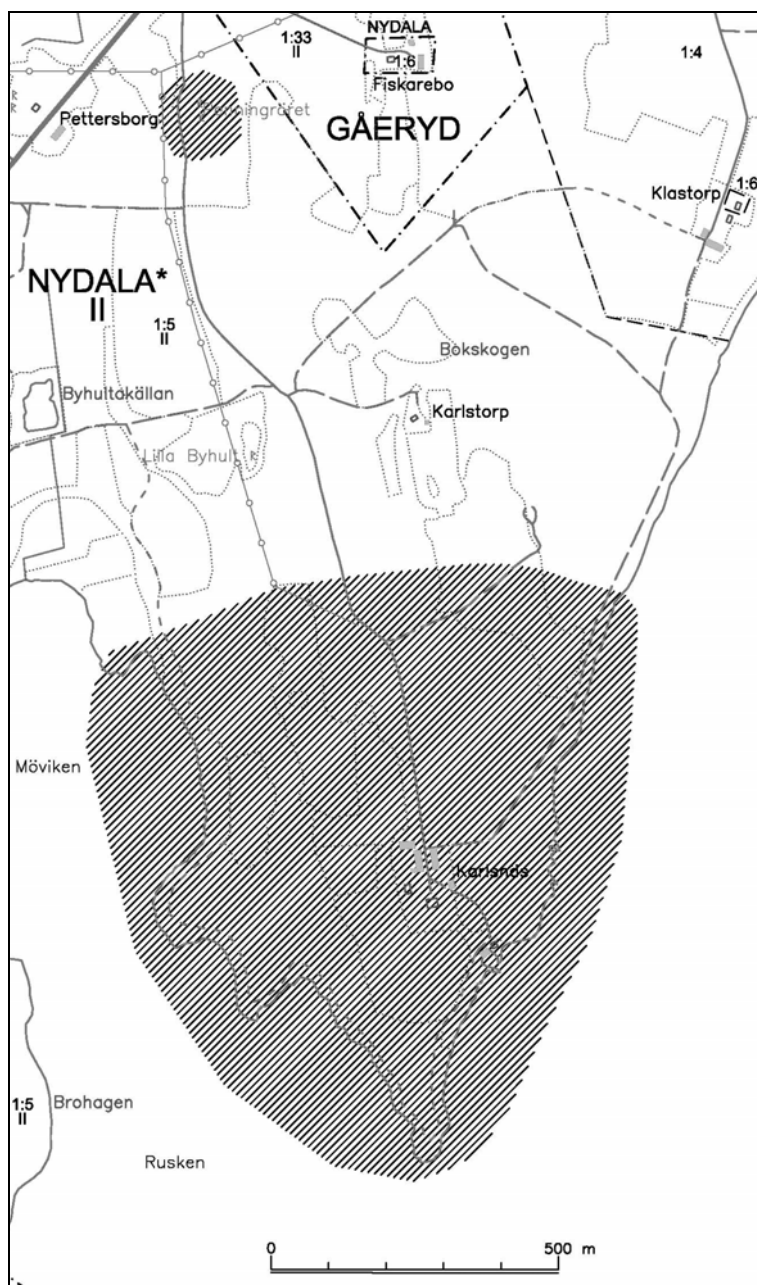
Kulturlandskapets ålderdomliga prägel, de höga naturvärdena med en rik ängsflora på de betade åkrarna och bebyggelsen motiverar sammantaget ett mycket högt bevarandevärde.

Restriktivitet iakttagas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Översiktlig naturinventering i Värnamo kommun (1975), Värnamo kommun.
Kulturhistorisk utredning (område nr 29, 1984), Värnamo kommun.
Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturvärden (objekt nr 21, 1992), Länsstyrelsen.

7 - Karlsnäs

Herrgårdsanläggningen Karlsnäs (Nydala 1:5) ligger på en halvö som sluttar från norr ned mot sjön Rusken. Halvön täcks av en omfattande bokskog. Efter vägen mot herrgården passeras Penningröret, ett bronsåldersröse (fornlämning nr 27). Sydväst om denna, mellan väg 127 och vägen ned mot herrgården, återfinns ett gravfält med röse, stensättning och tio stycken domarringar (fornlämning nr 23). Karlsnäs herrgård bildades i samband med att Nydala säteris markinnehav styckades 1880. Upp mot herrgården leder en allé. Den högt belägna byggnaden ligger på en

terrassering och är uppförd i tegel och trä och har en revetering med gråvit slätputs. Byggnaden uppfördes 1852. Nordväst om manbyggnaden ligger ett tvåvånings bostadshus av parstugetyp, en före detta arbetarbostad. Möjligen utgör denna en äldre huvudbyggnad. Mitt emot denna återfinns ett före detta sädesmagasin och en mangelbod i 1 ½ våning, byggt i timmer med en faluröd locklistpanel. Norr om mangården och avskild från denna av ett spjälstaket, ligger mittemot varandra avträde, ladugård, lada och vagnsbod, alla från 1800-talets mitt. Nere vid Ruskens strand har det gamla brygghuset renoverats och fått sällskap av nyare båthus och pir.

Byggnadsantikvarisk värdering

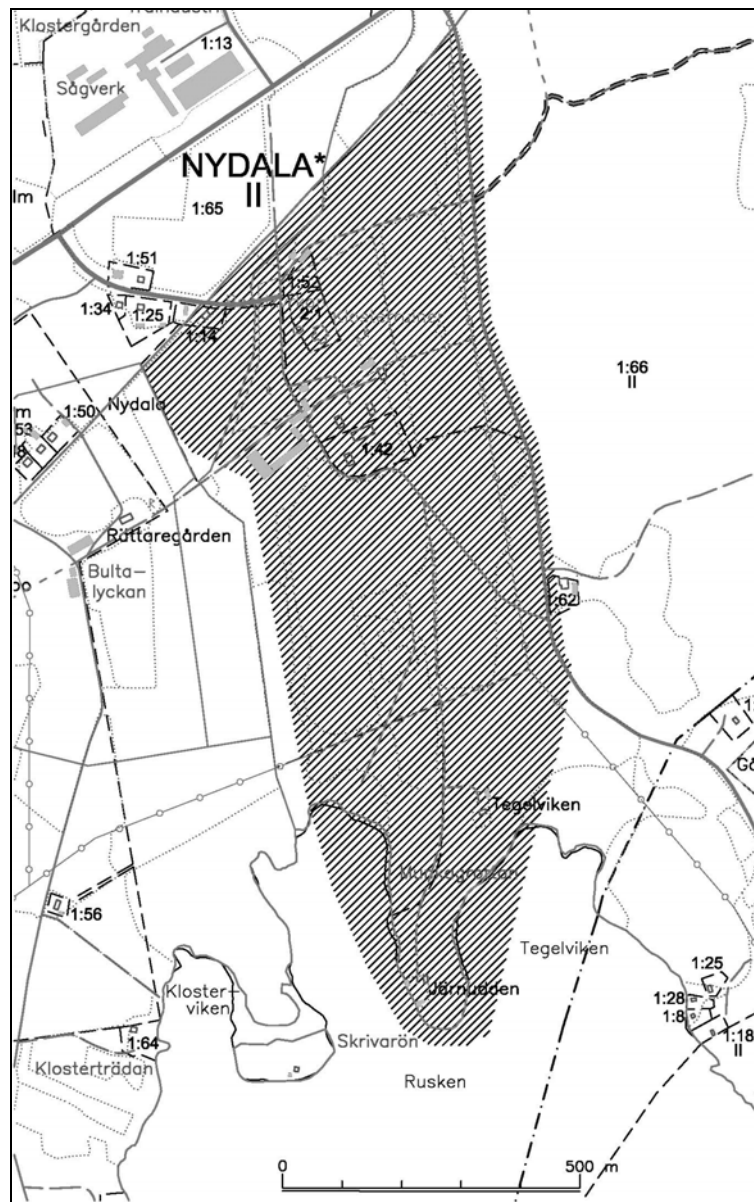
Restriktivitet iakttagas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 30, objekt nr 74, 75, 1984), Värnamo kommun.

8 - Nydala kloster, Nydala herrgård, Järnudden

Nydala utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 14, Jönköpings län). Motivering för riksintressestatusen utgör den unika klostermiljön med ruinerna efter Sveriges, vid sidan av Alvastra, äldsta cistercienserkloster.

Nydala ligger i ett öppet och flackt odlingslandskap vid sjön Ruskens norra spets. År 1143 anlades här ett kloster av franska cisterciensermunkar från Clairvaux i Champagne. Klostret initierade nyodlingar i Nydala och kringliggande socknar. Många gårdar kom under medeltiden att doneras till Nydala kloster. Nydala socken avsåndrades från Vrigstad under reformationen på 1500-talet, och bestod då av 27 hemman som alla tillhörde Nydala kloster. Nydala säteri bildades som ett gods av de forna klosterjordarna 1727. Dessa utgjorde den norra delen av socknen på 1700-talet, med herrgårdsanläggningen belägen söder om den övergivna klosteranläggningen. Under säteriet lydde hemmanen Siggaskog, Valkö, Boestad, Gåeryd och Stora Byhult samt ett tjugotal torp. Omkring 1880 styckades godset, varvid de större gårdarna Moboda och Karlsnäs bildades.

Kulturlandskapet präglas till stora delar av det f d säteriet. Åkrarna är stora och blockformiga. Stora delar av åkermarken ligger dock i träda, är kraftigt gräsbevuxen och håller delvis på att växa igen.

Klosterkyrkan (Nydala 2:1) räknas till landets främsta inhemska medeltida arkitektoniska verk och är byggd till Jungfru Marias ära. Den bevarade delen av kyrkan är uppförd av omsorgsfullt kvaderstenshuggna block i granit. Såväl byggnadstekniken som materialet var påkostat. Kostnaderna och bristen på yrkeskunnigt folk innebar att byggnadstiden blev lång; först 1226 invigdes klosterkyrkan. År 1568 brände danska trupper klosteranläggningen. Sten från kyrkan användes som byggnadsmaterial till annat byggande. I mitten av 1600-talet påbörjades en återuppbyggnad av de bäst bevarade delarna, koret och korsarmarna. År 1688 stod kyrkan färdig, nu som församlingskyrka. År 1704 tillkom det spånklädda tornet som reser sig över det forna långhusets östligaste del.

Klosterbyggnaderna låg söder och öster om klosterkyrkan. Spåren av dessa ses som grundmurar söder om kyrkan och ruiner öster om denna. Från klostertiden stammar även Bondkyrkan, en stenbyggnad väster om den f d klosterkyrkan. I anslutning till herrgården återfinns "klosterstallet", som förmodligen också tillhört klostret.

I anslutning till kyrkan ligger det f d sockenmagasinet från 1773, som numera hyser Nydala hembygdsförenings samlingar. Den knuttimrade byggnaden har en faluröd locklistpanel. En stentrappa leder upp till dörren i snedställd fasspont.

Herrgårdsbyggnaden (Nydala 1:42), möjligen ritad av arkitekt Carl Fredrik Adelcrantz, uppfördes för familjen Stedt 1778. Byggmästare var Lars Petter Wennerholm. Den långsträckt timrade tvåvåningsbyggnaden har en reveterad fasad med gulröd puts och ett brutet och valmat skiffertak med infällda oxögon, dvs. runda takkupor. Nydala församling förvärvade byggnaden 1947, och byggde om den till folkskola. Söder om denna ligger den f d lärarbostaden, uppförd 1949. Huvudbyggnaden flankeras mot norr av två flygelbyggnader. Den västra flygeln var ursprungligen betjäntflygel, och den östra inspektorsbostad. Även dessa är uppförda på 1790-talet och är timrade med gulröda, spritputsade fasader. De har brutna och valmade tak, täckta med tvåkupigt tegel. Herrgårdsbyggnaderna omges av alléer. Bostadshuset nordost om dessa har tjänstgjort som statarbostad och rättarbostad. Byggnaden utgörs av en timrad envåningsbyggnad med faluröd locklistpanel och ett brutet och valmat tak.

De välbevarade ekonomibyggnaderna ligger öster om mangården. Här återfinns bl a ett portluder, vilket vägen passerar genom, med vidhängande vagnsbod. Portludret är uppfört 1901, och kröns av en öppen lanternin med vällingklocka. Ett timrat magasin

två våningar har faluröd locklistpanel och valmat sadeltak. Klosterstallet har en hög murad stenfot med en träöverbyggnad.

Halvön Järnudden som skjuter ut i Rusken är bevuxen med ädla lövträd, främst bok och ek. Här återfinns två mindre bostadshus vilka är uppförda i korsvirkesteknik med ljusgul puts, ett i Tegelviken och ett längst ned på udden. På udden finns även tre faluröda knuttimrade hus: en bod, ett båthus och ett f d badhus, numera bostad. På vägen ut till udden passeras Munkagrottan med stenaltare och sittstenar i en glänta i bokskogen. Dessa sägs härröra från klostertiden. På udden tros klostrets munkar ha haft sin båtplats.

Korsvirkeshus på Järnudden (Nydala 1:3)

Centralt i samhället ligger den f d affären i Nydala (Nydala 1:14). Byggnaden uppfördes 1935 och 1937 invigdes butikslokalen i bottenvåningen. Affären upphörde 1997 men diskar, hyllinredning, våg mm finns fortfarande kvar i butikslokalen.

Byggnadsantikvarisk värdering

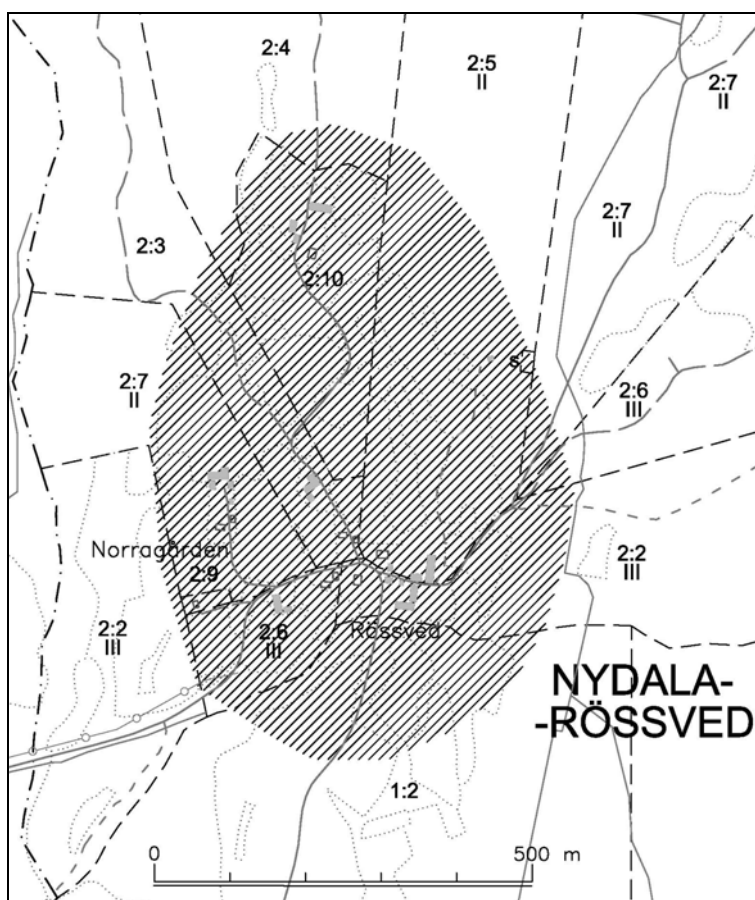
Nydala utgör riksintresse för kulturmiljövården (riksintresse nr 14, Jönköpings län). Uttryck för riksintresset: Nydala kloster är unikt, då det anlades enligt ordensstiftarnas intention i ett område avskilt från bebyggda trakter. I klosterområdet finns ruiner efter konventsbyggnader, kyrkstall, kapell och två medeltida stenhus. Kyrkan och klosterruinen är av riksintresse som fornlämningar (fornlämning nr 17). Nydala herrgård skapades ur klostergodset. Sammantaget motiverar detta högsta bevarandevärde.

Restriktivitet iakttagas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär. Önskvärt vore att kulturlandskapet brukas och vårdas i en annan utsträckning än vad som idag är fallet.

Tidigare utredningar

Objekt av riksintresse i fysisk riksplanering (1973),
Översiktlig naturinventering i Värnamo kommun (1975), Värnamo kommun.
Kulturhistorisk utredning (område nr 31, 1984), Värnamo kommun.
Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården (objekt nr 5, 1992), Länsstyrelsen.
Kulturmiljövårdens riksintressen Jönköpings län (1996), Länsstyrelsen.

9 - Rössved

Rössveds by ligger i ett höjdläge och omges av ett kuperat landskap med betes- och hagmarker i söder och åkermark i väster. Bybebyggelsen utgör en klungby med gårdarna samlade kring en vägkorsning. Manbyggnaderna består av parstugor, delvis förändrade och hus med sexdelad plan. Parstugorna är uppförda på 1850 – 1870-talen, de övriga runt 1900.

Gården Nydala-Rössved 2:4 är utskiftad och ligger utanför bykärnan och norr om denna. Manbyggnaden ligger avskild från fägården och omges av en häck med vitmålade spjälgrindar. Den timrade byggnaden är byggd 1894 i 1 ½ våning med sexdelad plan och med en fasad i vit locklist. Utanför gårdstomten ligger bod, snickarbod och ladugård. Från ladugården går en brukningsväg mot utmarken.

På Nydala-Rössved 2:3 finns en ovanlig körbrygga i anslutning till ladan. Körbryggan är helt täckt, med väggar i faluröd locklistpanel. Körbryggan har en uppfart byggd i sten, och körbanan bärs upp av näverinklädda stockar. Manbyggnaden är uppförd 1877.

Övertäckt körbrygga på Nydala-Rössved 2:3

Intill vägkorset ligger Nydala-Rössved 2:2. Bostadshuset av villatyp är byggt 1934, i 1 ½ våning med brutet tak. Norr om vägkorsningen ligger Nydala-Rössved 2:5, med en manbyggnad uppförd i 1 ½ våning, byggd 1907.

Ekonomibyggnaderna till båda dessa gårdar ligger öster om manbyggnaderna och består av faluröda timrade byggnader, delvis med fasader i locklist.

Söder om Rössved ligger ett f d militärt boställe, Södragården (Nydala-Rössved 1:2). Gården ligger på en höjdrygg, med en vidsträckt vy mot nordväst. Den flyttades ut från byn Rössved i samband med laga skiftet på 1870-talet och manbyggnaden uppfördes 1902. På fastigheten finns två bostadshus. Manbyggnaden av parstugetyp i en våning är moderniserad och har en nyare faluröd locklistpanel. Gården omges av betesmark och åkermark. Här återfinns odlingsrösen och stenmurar i ägo gränserna. Sydväst om gården ligger en fornlämning, bestående av ett röse och en rund stensättning med hällkista (fornlämning nr 11).

Byggnadsantikvarisk värdering

Rössved har en intressant bystruktur som klungby, med manbyggnader och ekonomibyggnader samlade kring vägkorsningen. Av speciellt intresse är det fina bebyggelsesammanhanget på den utskiftade gården Nydala-Rössved 2:4, liksom den täckta körbryggan på Nydala Rössved 2:3. Odlingslandskapet i anslutning till Södragården har värdefulla inslag som odlingsrösen, stenmurar samt en fornlämningsmiljö med bl a röse och hällkista (fornlämning nr 11).

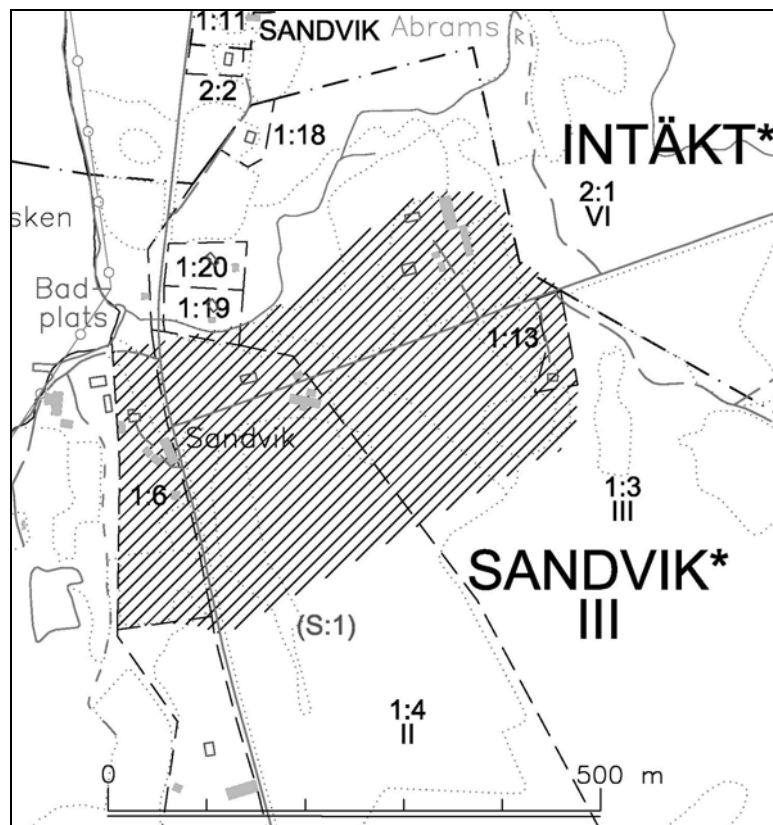
Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Översiktlig naturinventering i Värnamo kommun (1975), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 32, 1984), Värnamo kommun.

10 - Sandvik

Sandvik omnämndes i skrift första gången 1319. Frälsemannen Eskil Nilsson hade Sandvik som sätesgård. Denna var troligen huvudgård i ett större godscomplex innefattande Hättebo, Intäkt, Sandvik och Skuggebo. Landskapet präglas av ett odlingslandskap omgivet av barrskog i söder och sydost. Åt norr blir åkrarna mindre och terränganpassade med fler impediment. Åkermarken öster om vägen, söder om vägskälet, är ovanligt blockrikt för att vara brukad mark.

Bebyggelsen är utspridd och lokaliserad till mindre höjder i terrängen. Gården Sandvik 1:6 ligger kvar i det ursprungliga byläget. På gården finns ett äldre och ett yngre bostadshus, det senare uppfört 1909. Den äldre manbyggnaden är knuttimrad i två våningar och är byggd i början av 1800-talet. Den har en pardörr med speglar, med ett tresidigt tak däröver. Mangården och fägården avgränsas från varandra av ett staket. Ekonomibyggnaderna flankerar resterna av den gamla byvägen. Sammantaget utgör gården en fin bebyggelseenhet med ålderdomliga drag.

Resterna av den gamla byvägen genom Sandvik (Sandvik 1:6)

Öster om vägkorset ligger en gård med mangården på den norra sidan av vägen och fägården på den södra sidan (Sandvik 1:4). Manbyggnaden utgörs av en timrad tvåvåningsbyggnad av parstugetyp, uppförd omkring 1853, med glasad veranda vänd mot söder. Manbyggnadens gamla dörr har flyttats till en mindre byggnad på mangården. Pardörren med speglar, romber och klassicerande omfattningar har en solskiva i relief i överstycket (jämför Hättebo 1:4 ovan). Dörren är målad i blått, rött och gult.

Pardörr ursprungligen tillhörande manbyggnaden på Sandvik 1:4

Öster om denna ligger fastigheten Sandvik 1:5 i ett höjdläge, omgiven av beteshagar. Gården har två bostadshus; en parstuga från 1840-talet och en villa uppförd 1955. Till ekonomibyggnaderna hör ladugård, loge, jordkällare och avträde.

Söder om denna och söder om vägen ligger ett f d missionshus (Sandvik 1:13). Den timrade tvåvåningsbyggnaden har en faluröd locklistpanel och en pardörr med snedställd och stående panel, klassicerande omfattning med pilastrar och tandsnitt samt överljusfönster. Dörren har kompletterats med en ny förstukvist.

Centralt i byn, strax intill Rusken, ligger byns linbastu (fornlämning nr 139).

I den norra utkanten av byn och väster om vägen ligger den f d skolan (Sandvik 1:9). Den timrade envåningsbyggnaden har faluröd locklistpanel och två förstukvistar med vitmålade snickerier. Mot vägen finns en vitmålad spjalgrind.

Sandvik är med sitt läge vid Rusken attraktivt för det rörliga friluftslivet, med bad- och fiskemöjligheter och har därmed också fått ett tillskott av fritidsbebyggelse.

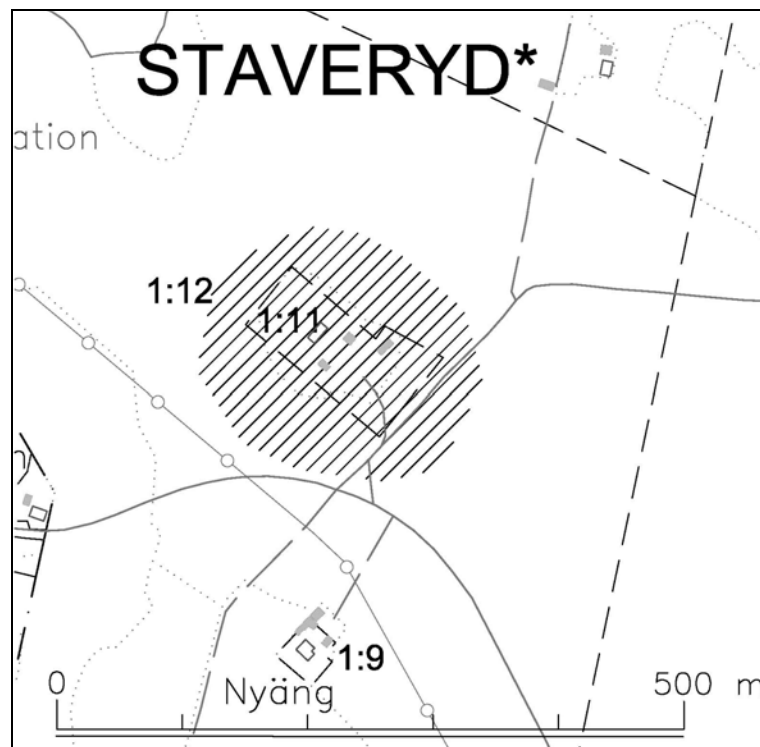
Byggnadsantikvarisk värdering

Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 69, 70, 1984), Värnamo kommun.

11 - Staveryd

Staveryd ligger som ensamgård i en glänta, omgiven av skog. Den knuttimrade manbyggnaden av parstuguetyp har en fasad i faluröd locklist. Byggnaden är uppförd omkring 1850. Mot sydost vänder sig en veranda med fina, vitmålade lövsågerier. Som flygelbyggnader ligger två enkla, knuttimrade bodar mitt emot varandra. På gården återfinns även en knuttimrad stallbyggnad.

Byggnadsantikvarisk värdering

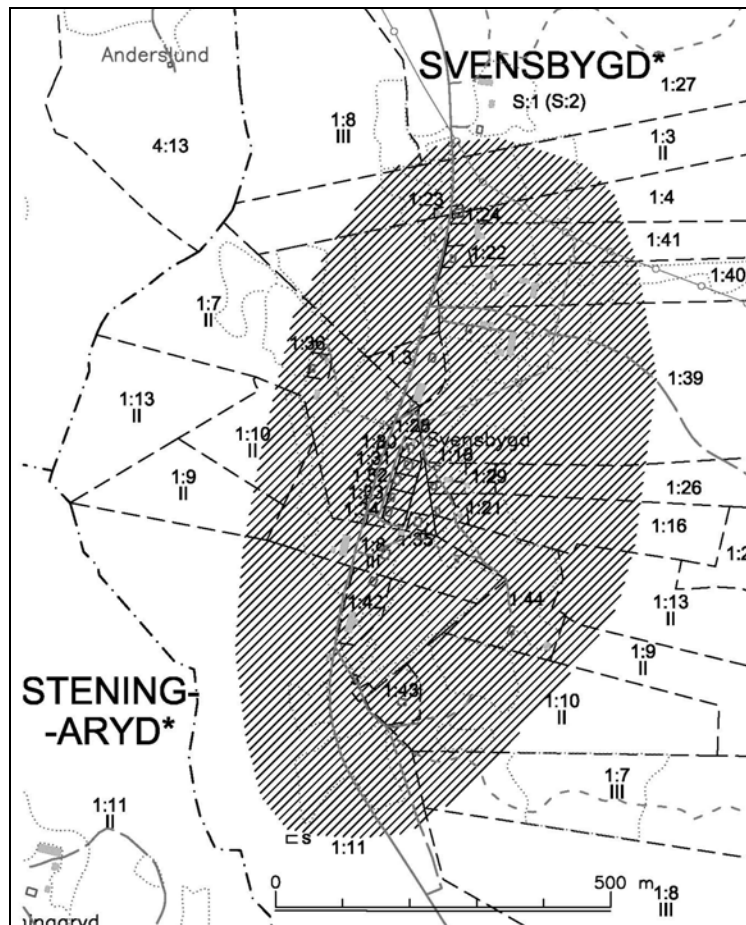
På gården finns ett fint bebyggelsesammanhang, med manbyggnaden flankerad av två bodar.

Restriktivitet iaktas vid förändring av bebyggelse med ursprunglig karaktär.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 71, 1984), Värnamo kommun.

12 - Svensbygd

Bebyggelsen ligger på en höjdrygg på den östra sidan av vägen, med en storslagen utsikt över Rusken i väster. Centralt på höjdryggen återfinns resterna av ett bronsåldersröse (fornlämning nr 2) som en gång varit väl exponerat ut mot Rusken. Den odlade marken ligger till stor del väster om vägen, på sluttningen ned mot sjön. Ägogränserna markeras ofta av stengärdesgårdar.

Svensbygd omnämndes för första gången i skrift 1545 och utgjorde då ett helt klosterhemman.

Vy över Rusken, från Svensbygd

Vägen genom Svensbygd byggdes som ett AK-arbete av Skånska Cementgjuteriet åren 1932 – 1934. Om detta berättar en minnestavla vid en utsiktsplats vid infarten till byn söderifrån. De äldre manbyggnaderna utgörs av enkelstugor och parstugor samt en del bostadshus av senare typ. Centralt i byn på vägens östra sida ligger en rad med enplans fritidshus, vilka utgör ett främmande inslag bland den mer traditionella bebyggelsen. Norr om dessa ligger Svensbygd 1:39. Den timrade enkelstugan i två våningar, byggd 1873, vänder en glasad veranda med vita och bruna snickerier åt väster.

Fram till manbyggnaden på fastigheten Svensbygd 1:40 leder en liten allé med lönnar. Bostadshuset från 1860, med en vit locklistfasad, är förändrad exteriört. Till gården hör en fin trädgård med bod, jordkällare och avträde.

Innanför sex stora träd, lönn och ask, ligger Svensbygd 1:22. Det timrade huset har en faluröd locklistpanel, och vänder en glasad veranda med vita snickerier mot väster. Norr om denna ligger Svensbygds missionshus (Svensbygd 1:24), en timrad envåningsbyggnad med faluröd locklistpanel, uppförd 1877.

Kristinelund (Svensbygd 1:4) på västra sidan av vägen vänder en glasad veranda med vita och gula snickerier mot öster. Den timrade byggnaden i 1 ½ våning har en faluröd locklistpanel.

Byggnadsantikvarisk värdering

Svensbygd besitter värdefulla landskapsvärden med den storslagna vyn över Rusken. Av vikt är att odlingslandskapet ned mot sjön hålls öppet och att skogsplanteringar undviks.

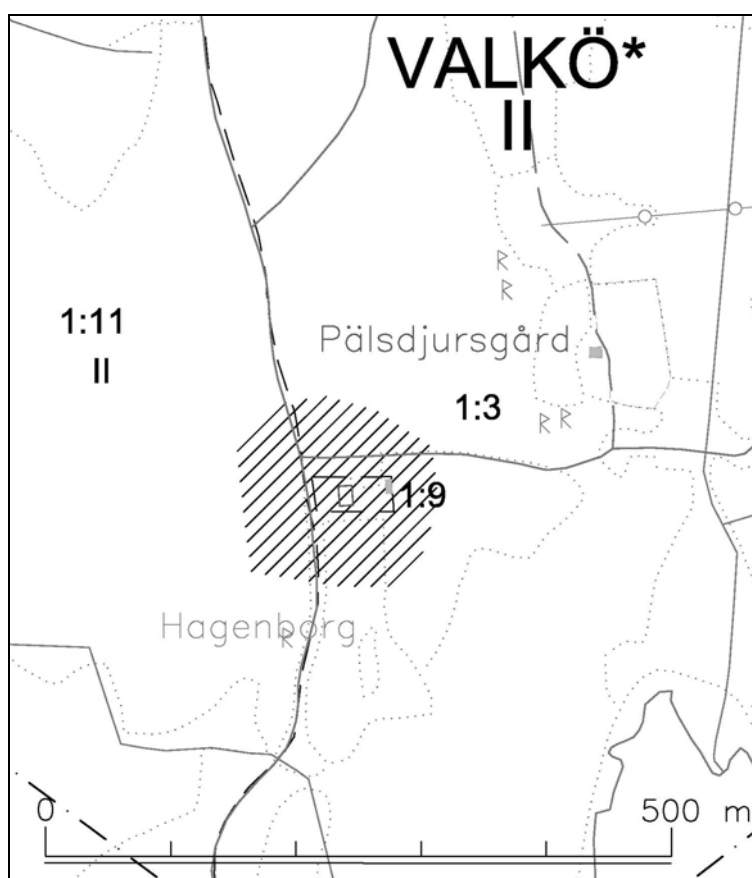
Tidigare utredningar

Översiktlig naturinventering i Värnamo kommun (1975), Värnamo kommun.

Naturvärden i Värnamo kommun (1975, 1979), Värnamo kommun.

Kulturhistorisk utredning (område nr 33, 1984), Värnamo kommun.

13 - Valkö missionshus

Norr om Nydala och väg 127 ligger Valkö missionshus (Värnamo-Valkö 1:9), tillhörande Valkö missionsförsamling. Det timrade huset i en våning är uppfört 1896. Byggnaden har en fasad med faluröd locklist. Byggnaden omges delvis av en smålandsgärdesgård. En rad med unga lönnar står innanför spjalstaketet mot vägen. Huset har en pardörr i liggande fasspont. Öster om byggnaden finns en beteshage med stort inslag av enar.

Nordost om missionshuset återfinns två fornlämningar i form av ett kvadratisk röse och ett runt röse (fornlämningarna nr 15 och 16). Rösena ligger på en moränhöjd, i ett ursprungligen exponerat läge mot Munksjön och sankmarken. Rösena omges av ett utdikad beteslandskap. Det kvadratiske röset har en tydlig, rektangulär försänkning, möjligen efter en hällkista. En tydlig kantkedja omger det runda röset.

Byggnadsantikvarisk värdering

Marken runt rösena skulle behöva röjas för att de tydligt ska framträda i sitt ursprungligen väl exponerade läge. Stenmaterial har påförts och träd har slagit rot i fornlämningarna.

Tidigare utredningar

Kulturhistorisk utredning (objekt nr 72, 77, 1984), Värnamo kommun.
Frikyrkligheten i Jönköpings län (1999 – 2002), Länsstyrelsen.